

TALABALARINING KREATIV LOYIHALASH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH MASALASALARI BO'YISHA ADABIYOTLARNI TAHLILI

Kamolov I.B.

*Qarshi davlat universiteti, Tasviriy san'at va muhandislik
grafikasi kafedrasini mudiri, pedagogika fanlari doktori, professor*

Tayanch so'zlar: ijodkorlik, faoliyat, dizayn, ijodkorlik, texnologiya, tasviriy va amaliy san'at.

Ключевые слова: творчество, деятельность, дизайн, творчество, технология, изобразительное и прикладное искусство.

Key words: creativity, activity, design, creativity, technology, fine and applied arts.

Zamonaviy ta'limning rivojlanish jarayoni sifatli ta'lim berish tuzilishlarini optimallashtirish bilan chambarchas bog'liq hisoblanadi. "Hozirgi davrda ta'limni modernizatsiya(zamonaviylashuvi) qilish shaxsning va jamiyatning intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirishning hozirgi va kelajakdagi ehtiyojlariga mos ravishda tarkibiy va moddiy yangilanishga qaratilgan. Bugungi kunda ta'lim jarayonining asosiy rejali maqsadi O'zbekiston Respublikasining barqaror ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy rivojlanishi uchun asos yaratishdir" [1]. "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida" oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlashning maqsadli parametrlarini Investitsiya dasturlari, hududiy va tarmoq dasturlari, vasiylik kengashlari talablari, jahon miqyosidagi texnologik o'zgarishlarni inobatga olgan holda shakllantirish, ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklarini optimallashtirish, bunda STEAM yo'nalishlarini (aniq fanlar, texnologiya, injiniring, ijodiy san'at va matematika) rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish, talaba-yoshlar ta'lim-tarbiyasi uchun qo'shimcha sharoitlar yaratishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni o'z ichiga olgan beshta tashabbusni amaliyotga tatbiq etish, jumladan talaba-yoshlarni madaniyat va san'at, jismoniy tarbiya va sportga jalb qilish, ularning kompyuter va internet

texnologiyalaridan foydalanish savodxonligini oshirish, kitobxonlikni keng targ'ib qilish, talaba-qizlarning kasbiy ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha aniq rejalar belgilab olingan. Belgilab olingan ushbu rejalar talabalarning san'at orqali ma'naviy boyitish asosiy vazifalarini hal qilishga qaratilgan.

Tashkiliy metodologik, didaktik hamda, amaliy san'at ta'lim jarayonlarini uslsbiy jihatdan ta'minlash masalalari yuzasidan [2], [3], [4], [5], [6], [7], [8] va boshqalar tadqiqot ishlarini olib borganlar.

“R. Arnxeym tasviriy va amaliy san'at ta'limini tashkil yetish muammosining badiiy va amaliy jihatlarini psixologiyaning nazariy tamoyillarini vizual idrok va fikrlashni tadqiqotlar natijalari bilan umumlashtirish orqali ko'rib chiqdi” [1]. A. M. Novikovning tadqiqot ishida tizimli tahlil nuqtai nazaridan ijodiy faoliyatni tashkil etish tamoyillari va shakllari, “muallif tomonidan ta'kidlangan bosqichlarda uning o'ziga xos xususiyatlari ochib berilgan hamda zamonaviy o'quv jarayonini amalga oshirish usullari va vositalari tasniflangan” [1].

“S.P.Lomovning tadqiqotlarida “Amaliy san'at didaktikasi”, amaliy san'at orqali talabalarni yestetik tarbiyalash muammolarini hal qilishga yondashuvlar taklif qilingan. Amaliy san'at ta'limi mazmunining Oliy ta'lim davlat ta'lim standartining yangi talablariga muvofiqligi masalalari” [2] tomonidan “Amaliy san'at metodikasi” darsliklarida ko'rib chiqilgan.

Professor S.S.Bulatovning “O'zbek xalq amaliy bezak san'ati” nomli qo'llanmasida ijodiy loyihalarni yaratishni asosiy usuli sifatida va amaliy san'at asarlarini idrok yetish va yaratish jarayoni natijasida ijodiy faoliyat toifasiga asoslanib, talabalarni o'qitish va tarbiyalashga yaxlit yondashuv konsepsiyasini ishlab chiqdi. Ushbu konsepsiya, amaliy san'at kompozitsiyasi yaratishda tasviriy san'at ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradigan ijodiy yondashuvga asoslangan. Yuqorida taklif etilayotgan konsepsiya talabalarda tabiatni yaxlit holda idrok etishni samarali shakllantirish, “mustaqil ijodiy jarayonni faollashtirish, amaliy san'at orqali muloqot qilishni rivojlantirish, shaxsning ma'naviy rivojlanish tamoyillarini shakllantirish imkonini beradigan amaliy san'at ta'limining zamonaviy o'quv dasturlarini ishlab chiqishga asos bo'la oladi” [1].

“Shu bilan birga, tadqiqotchilar amaliy san'atni o'qitish va talabalarni vatanga sadoqat ruhida tarbiyalashga majmuaviy yondashuvni taklif qiladi, hamda, zamonaviy badiiy va ma'naviy muhitni yaratish uchun shart-sharoitlarni yaratadi” [3].

Barcha tahlil qilingan tadqiqot ishlar mualliflari Amaliy san'at fanlarni o'qitish jarayonining o'zi mazmun jihatidan ham, uni amaliy amalga oshirishni tashkil yetish uchun ham, pedagogik sharoitlarni yaratish nuqtai nazaridan

ham yangilanishi kerak degan fikrni olg'a surishadi. Ushbu yangilanish asosan pedagogika oily ta'lim muassasalarining San'atshunoslik fakultetlarida tasviriy va amaliy san'at o'qituvchilarini tayyorlashni modernizatsiya qilish, tasviriy va amaliy san'atni o'qitishning belgilangan va yangi mazmuni, shakllari va usullarini aniqlash va yetkaza olishni ta'minlanishi mumkin. Shu bilan birga, V. N. Bannikov ta'kidlaganidek, ular ko'pincha Amaliy san'atni rivojlantirish maqsadlariga to'liq javob bermaydilar [3].

Tasviriy va amaliy san'at o'qituvchilari tayyorlashni tahlili, [9], [10] [11] va boshqa olimlar bu bizning vaqt jamiyat madaniyati texnologik va badiiy komponentlarini tobora chuqurlashtirish, talqin qilinayotgan obyektning ichki mazmunini uning tashqi ko'rinish (belgilar, belgilar, imo-ishoralar, tovushlar va boshqalarni) o'rganish orqali tushunishga qaratilgan ilmiy bilish usullariga mos kelish zarurligini ko'rsatadi. "Buning uchun esa ta'lim muassasalari bitiruvchilari o'rtasida loyihalash faoliyati ko'nikmalarini shakllantirish, ularning loyihalash faoliyatini faollashtirishni shakllantirish talab etiladi. Ko'rib o'tilgan tadqiqot ishlarining mualliflari fikricha, bu nafaqat bo'lajak tasviriy va amaliy san'at o'qituvchilari orasida badiiy loyihalash faoliyatini faollashtirish bo'yicha zarur bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishni ta'minlaydi, balki ularning mustaqil ravishda yangi bilimlarni izlash va ularni amaliyotda qo'llay olish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi. Shunday qilib, oliy ta'lim muassasalarida Tasviriy va amaliy san'atni o'qitishda ta'lim jarayonlarini modernizatsiya qilishning asosiy vazifalaridan biri bu mustaqil ta'limdir. Bo'lajak o'qituvchilar birinchi navbatda ularni loyihalash va tadqiqot faoliyatiga kiritish orqali o'zlarining fikrlash, ijodiy tashabbuskorligi, iste'dodi va ijodkorligini rivojlantirishlari mumkin bo'ladi. Va buning uchun bo'lajak tasviriy va amaliy san'at o'qituvchilarini tayyorlash tarkibida loyihalash va tadqiqot faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan umumkasbiy fanlarni ulushini oshirish" [12] "lozim va shu bilan birga ularni mutaxassislik fanlari bo'yicha tayyorlash jarayoniga alohida e'tibor qaratish zarur. Oliy ta'limning davlat ta'lim standartida belgilangan kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish sharoitida talabalarning mustaqil va o'quv va ijodiy ishlar hajmining o'sish dinamikasini, "ularning loyihalash va tadqiqot faoliyatini tahlil qilish, bir xil xulosalarni chiqarishga olib keladi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, tasviriy va amaliy san'at mutaxassisliklari talabalari, tasviriy va amaliy san'at" [10] o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi jarayonida loyihalash va tadqiqot faoliyati ular o'rganishni talab qiladigan bir qator xususiyatlar bilan belgilanadi. Ushbu xususiyatlarni tahlil qilish pedagogika fanida talabalarning mustaqil ishlarini tashkil yetishning an'anaviy

ravishda ajralib turadigan yo'nalishlari: ularning loyihalash va o'quv tadqiqot faoliyati bo'yicha natijalarining o'zaro bog'liqligini o'z ichiga oladi" [11].

O'rganilayotgan ta'lim faoliyatining ikki turini qiyosiy tahlil qilish mumkin, birinchi navbatda, «loyihalash faoliyati» ta'rifining mazmunini aniqlashtirish kerak. "Ma'lumki, falsafiy jihatdan "faoliyat" tushunchasi inson tabiatni tiklaydigan va ijodiy o'zgartiradigan, shu bilan o'zini faol subyektga aylantiradigan jarayon sifatida qaraladi va u o'zlashtirgan tabiat hodisalari - uning faoliyati obyekti hisoblanadi" [13]. "Inson faoliyati tarixiy hodisa sifatida ijtimoiy munosabatlarning rivojlanishi bilan birga o'zgarib, takomillashib boradi va uning ajralmas xususiyatidir.

Faoliyat psixologik nuqtai-nazardan dinamik, ya'ni, o'zini o'zi kengaytiruvchi sifatida qaraluvchi subyektning dunyo bilan o'zaro ta'sirining yadrosi, bu jarayonda aqliy obrazni shakllantirish, uning obyektida mujassamlanishi, obyektiv voqelikda subyektning ruhiy vositachilik munosabatlarini amalga oshirish va o'zgartirish [12]. Shu bilan birga, faoliyat atrofda voqelik bilan o'zaro aloqada namoyon bo'ladi, unda tirik mavjudot obyektga maqsadli ta'sir ko'rsatadigan va shu bilan uning ehtiyojlarini qondiradigan subyekt sifatida paydo bo'ladi" [13]. Faoliyat va ong munosabatining umumiy metodik g'oyalari, fikrlash birligi, insonning haqiqiy ijodiy ruhiyati, uning rivojlanish ta'limi jarayonidagi ijodiy faoliyati haqidagi ta'limot hisoblanadi. Ushbu tadqiqot ishimizda ko'rilayotgan "muammo tasviriy va amaliy san'at ta'limi sohasida bo'lganligi sababli, ushbu kasbiy sohadagi asosiy faoliyat turlarini aniqlashtirish muhimdir. "Ijodiy faoliyat" tushunchasining taniqli ta'riflari orasida, bizning fikrimizcha, O.V.Alekseeva tomonidan taklif qilingan ta'rif ushbu faoliyat turining mohiyatini eng aniq aks ettiradi. Uning talqinida "ijodiy faoliyat - bu san'atga xos ijodiy ifoda vositalari yordamida yaratilgan badiiy obrazlarda voqelikni (real yoki xayoliy) idrok etish, tushunish, talqin qilish va aks ettirishga qaratilgan faoliyat turi" [12].

"Shuningdek, soha mutaxassislari tomonidan faoliyatning ijodiy xususiyatini ta'kidlashi muhimdir. Shu maqsadda psixologik va pedagogik ilmiy ishlarda "ijod va ijodiy faoliyat" [3] atamasi qo'llaniladi. Darhaqiqat, agar S. L. Rubinshteynning yuqoridagi ta'rifiga ko'ra, faoliyat bilish va ijodiy o'zgarishlarga qaratilgan inson faoliyatining bir turi bo'lsa atrof olamni, shu jumladan o'z-o'zini anglashning shartlarini, ya'ni ijodkorlikni sifat jihatidan yangi moddiy va ma'naviy qadriyatlarni yaratadigan jarayon sifatida yoki subyektiv yoki obyektiv ravishda yangilik yaratish natijasida [5], yuqori daraja bilan belgilangan faol mustaqillik yangilik kiritish faoliyatidir. "Shunga asoslanib, S.V.Sidorov va boshqalarning "ijodiy faoliyati" tushunchasini

moddiy va ma'naviy ijtimoiy ahamiyatga ega yangi mahsulotlarni yaratish orqali atrof-muhitni va o'zini bilish va o'zgartirishga qaratilgan inson faoliyati sifatida izohlaydi. Agar bunday mahsulot san'at asari bo'lsa, unda ijodiy faoliyat badiiy faoliyatning xususiyatlarini oladi va badiiy va ijodiy faoliyatga aylanadi, bu san'atning turli janrlari va turlarida aks etadi [6].

Ijodiy faoliyatning psixologik-pedagogik nazariyasida ishlab chiqilgan inson faoliyati tushunchalari negizida ta'limning rivojlanishi asosida ta'lim faoliyati nazariyasining ilmiy va uslubiy tamoyillari shakllandi. Talabalarning nazariy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan o'quv jarayonini tizimlashtirish va loyihalashtirish sifatida ushbu nazariyaning asosiy qoidalari" [1] [5] [11] [5] va boshqalar tomonidan ishlab chiqilgan.

Shu bilan birga, kreativ loyihalash va kompozitsion faoliyat jarayonida texnologiyalar, materiallar va asboblardan foydalanish bilan chambarchas bog'liq bo'lgan tasviriy va amaliy san'at ekanligini ta'kidlash kerak, ularning yangi ko'rinishi yangi ilmiy va texnologik yutuqlar tufayli doimiy ravishda o'sib bormoqda. Shuning uchun ham tasviriy va amaliy san'at va ijodiy amaliyotda ham, ushbu kasbni o'qitishda ham o'z tarkibida kreativ loyihalash va kompozitsion faoliyatining tarkibiy qismlarini ko'proq ishlab chiqishi kerak". Ammo aynan shu ta'lim intizomi misolida biz psixologik-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida aniqlagan ijtimoiy-pedagogik ziddiyat va amaliy san'atning o'quv jarayonini tashkil etish tajribasi eng aniq namoyon bo'ladi - jamiyat va davlatning amaliy san'at ta'limini modernizatsiya qilishga bo'lgan ehtiyoji, ularning amaliy san'at mazmunini yangilashga bo'lgan talablari, ularni o'qitish usullari va vositalari, bir tomondan, o'quv jarayonini tashkil etishning an'anaviy va noan'anaviy usullari va talabalar o'rtasida talab qilinadigan bilim darajasi ijodiy faoliyat. Boshqa tomondan esa ushbu dissertatsiyaning nazariy bobida aks ettirilgan dissertatsiya tadqiqotimizning quyidagi qismi ushbu qarama-qarshilikni hal qilishga, amaliy san'at mutaxassisliklari talabalarining kreativ loyihalash va kompozitsion faoliyatini tashkil etish xususiyatlari va imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan.

Адабиётлар:

1. Абакумова, Е.В. Развитие художественно-творческих способностей учащихся [Текст]: дис. канд. пед. наук / Е.В.Абакумова.– Майкоп, 2004.–229 с
2. Алексеев, Н.Г., Леонтович, А.В., Обухов, А.С., Фомина, Л.Ф. Концепция развития исследовательской деятельности учащихся [Текст] / Н.Г. Алексеев, А.В. Леонтович, А.С. Обухов, Л.Ф. Фомина // Исследовательская работа школьников. – 2002. – №1. – С. 24-33.
3. Алексеев, Н.Т. Проектное сознание [Текст]: руководство по проектированию и проектированию в образовании для систем стратегического управления / Н.Т. Алексеев – М.: Институт учебника Paideia, 1997. – 38 с.

4. Зверева, Т.В., Новоселов, С.А. Дистанционная олимпиада по декоративно-прикладному искусству как средство активизации проектно-исследовательской деятельности студентов художественных профилей [Текст] / Т.В. Зверева, С.А. Новоселов // Научный журнал «Педагогическое образование в России». – Екатеринбург, 2016 г. – №12 – С. 275-280.
5. Зверева, Т.В., Никулина, Т.В., Новоселов, С.А. Мониторинг активизации проектно-исследовательской деятельности на занятиях декоративно-прикладным искусством [Текст] / Т.В. Зверева, Т.В. Никулина, С.А. Новоселов // Научный журнал «Педагогическое образование в России». – Екатеринбург, 2017. – № 10. – С. 48-55.
6. “Зверева, Т.В. Педагогические условия активизации проектно-исследовательской деятельности студентов художественных специальностей [Электронный ресурс] / Т.В. Зверева // Письма в Эмиссия. Оффлайн (The Emissia. Offline Letters): электронный научный журнал. – 2011. (Март). ART.1551. URL: – Режим доступа:
7. Kamolov I.B. Amaliy san’atni o’qitishda o’quvchilarni ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish. (Monografiya). Qarshi: Intellect, 2021.–116 b
8. Kamolov I.B. Some Stages Associated with Artistic and Creative Activity of Future jeweler // Eastern European Scientific Journal-Ausgabe 1-2017 ISSN2199-7977, P-160 (13.00.00, № 1)
9. Kamolov I.B. Vocational Education of Jewelry Art Students: theoretical foundations // Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities Vol.2-2022, ISSN 2749-0866, (13.00.00, № 16)
10. Kamolov I.B. O’zbek milliy zargarlik san’ati orqali o’quvchilar badiiy estetik tarbiyasini shakllantirish// Ta’lim, fan va innovatsiya. -Toshkent, . 2018. №4. -Б.115-118. (13.00.00; №15)
11. Kamolov I.B. O’quvchi-yoshlarda ijodkorlik faoliyatlarini tashkil qilishning asosiy omillari// Uzluksiz ta’lim.- Toshkent, 2018. №5. Б-37. (13.00.00; №15)
12. Kamolov I.B. Kasbiy faoliyat jarayonida talabalar ijodiy fikrlash qobiliyatining shakllanishi va rivojlanishi// “Xalq ta’limi” -Toshkent, 2021, №3. Б-37.(13.00.00; №15)
13. Kamolov I.B. Amaliy san’at orqali o’quvchilarning badiiy-estetik tarbiyasini rivojlantirish// Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar.–Buxoro,2022, №4.(13.00.00; №00)

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada talabalarining kreativ loyihalash faoliyatini tashkil etish masalasalari bo’yisha adabiyotlarni hamda MDH va xorijiy davlat olimlarining kreativ loyihalash faoliyati haqida mazmunli fikrlari va tahlillari keltirib utilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье представлена литература по вопросам организации творческой проектной деятельности студентов, а также содержательные размышления и анализ креативной проектной деятельности ученых стран СНГ и зарубежных стран.

SUMMARY

This article presents literature on the organization of creative project activities of students, as well as meaningful reflections and analysis of creative project activities of scientists from the CIS and foreign countries.